

A Magyar Nemzeti Múzeum Ige-Idők: A reformáció 500 éve c. kiállítására épülő múzeumpedagógiai foglalkozásai – szempontok, módszerek, eszközök

SUBA ESZTER LEONA, VATTAY LILIÁNA

Magyar Nemzeti Múzeum

A reformáció 500 éves évfordulója alkalmából a Magyar Nemzeti Múzeum nagyszabású időszaki kiállítást rendezett IGE/IDŐK - A reformáció 500 éve címmel 2017. április 26. és 2017. november 5. között. A kiállítás az elmúlt 20 év tudományos eredményeire támaszkodva bemutatta a reformáció indulásától elkezdődő folyamatot, amely az eredeti romlatlan állapotokhoz való visszatérés szándékával indult, és mégis sok tekintetben újat hozott.

A török folyamatos és fenyegető jelenléte, az ebből fakadó együttműködési kényszer és hatalmi vákuum együttesen szokatlan szólás- és vallásszabadsághoz vezetett, amelynek eredményeképpen a Kárpát-medence Európa egyik felekezeti is legszínesebb vidékévé vált. Újfajta közösségi identitások jöttek létre. Protestánsok és katolikusok egymással versengve és egymást inspirálva alakították az újkori Magyarországot. Vitáik nem voltak hiábavalóak, hiszen újfajta közösségi identitásokat hoztak létre és megtanítottak arra, hogy együtt lehet élni különféle módon gondolkodó és élő embereknek, közösségeknek is.

A vizualitásra és gyakorlatra épülő középkori kereszténységgel szemben a protestantizmus az írott, prédikált és nyomtatott bibliai szövegre, Isten igéjére helyezte a hangsúlyt. A több mint 400 műtárgyat felvonultató kiállítás többek között megmutatta a katolikus gyökereket, a protestáns felekezetek liturgikus tárgyait, a protestáns fejedelmek ajándéktárgyait és a 19-20. századi protestáns elődeink eredményeit.

MÚZEUMI ÓRÁK A NEMZETI MÚZEUMBAN

A Magyar Nemzeti Múzeum minden időszaki kiállításához változatos programokat kínál, amelyek között a tárlatvezetéstől a különböző koncert műsorig rendkívül sokszínű lehetőségek közül választhatnak a látogatók érdeklődésüknek megfelelően. A programkínálatban megjelennek a múzeumpedagógiai foglalkozások, amelyet az iskolás csoportok, és a családi programok, amelyet a kisgyerekes családok számára dolgoztunk ki.

Az időszaki kiállítások tervezése során kidolgozott múzeumpedagógiai foglalkozásokhoz olyan szempontokat veszünk figyelembe, mint a kiállítás üzenete, mondanivalója, a kiállított tárgyak, a terek adta lehetőségek, a korosztályok jellemzői, érdeklődésük. Ennek mentén a kerettantervhez is kötődő, a tananyagot kiegészítő foglalkozásokat dolgozunk ki, amelyek a kiállított tárgyakat veszik alapul, egy jól meghatározott gondolati ívet követnek, de rugalmasan alakíthatóak a résztvevők igényeihez. A közvetítendő tartalmak meghatározásánál továbbá fontosnak tartjuk olyan eszközök és módszerek alkalmazását, amelyek jellemzően nem fordulnak elő az iskolai környezetben, mélyebb megértést tesznek lehetővé, felkeltik a diákok figyelmét a téma iránt, élményszerűvé teszik az új ismeretek befogadását és pozitív tapasztalatokat tesznek lehetővé egyéni és közösségi szinten.

MÚZEUMPEDAGÓGIAI FOGLALKOZÁSOK AZ IGE-IDŐK CÍMŰ KIÁLLÍTÁSBAN

Az Ige-Idők – A reformáció 500 éve kiállításához 3 különböző múzeumpedagógiai foglalkozást dolgoztunk ki: A magyar protestantizmus nagyjai, Énekek élete és Titkos jelentések címmel, amelyekből az utóbbi kettőt mutatja be részletesebben a jelen tanulmány.

A foglalkozások kidolgozása során célunk volt, hogy a programon résztvevő gyermekek megismerjék azt a korszakot, amelyben a reformáció folyamata elindult, a három nagy keresztény felekezet közötti különbségeket és azonosságokat, megtapasztalják, hogyan befolyásolta és befolyásolja máig egy ember hétköznapjait és ünnepeit az a tény, hogy egy adott felekezethez tartozik, ennek milyen hagyománya, tárgykultúrája, szókészlete és jelentéstartalma van. Mind ezen felül a gyerekek megértsék és elfogadják a vallási és etnikai sokféleség megismerésén keresztül és különböző érzékenyítő módszerek segítségével a jelenkori társadalom különböző rétegeit.

A gazdag kiállítás éppen annyira jelentett könnyebbséget, mint nehézséget az iskolai csoportnak szervezett programok során. A foglalkozások megszábotott időkerete, a gondolati ív, a diákok figyelmének tartóssága a foglalkozás tervezésben elengedhetetlen szempont.

Az Énekek élete és a Titkos jelentések című foglalkozások kezdetétől a végéig a diákokat kérdésekkel vezettük rá előzetes tudásukra alapozva vagy a

kiállított tárgyak megfigyeltetésével a jó válaszra. Ez természetesen behatárolja, milyen mélységben és összefüggésben lehet a témát tárgyalni, de nagy teret enged a fiatalok érdeklődésének, ezáltal garantálhatja a jó hangulatot és sikeres elmélyedést a témában.

A múzeumpedagógiai foglalkozások kezdetén a tárgyalandó témát időben és térben is körülhatároltuk. A foglalkozás a reformáció korai időszakával foglalkozott, a tematika és a megszabott időkeret erre adott lehetőséget. Így a középkori előzményektől és a Magyar királyságtól a 17. századi három részre szakadt országig és azon belül is az Erdélyi fejedelemségig jutottunk el az órák során, hangsúlyozva, hogy Európában elsőként itt mondták ki a vallásszabadságot. Az erdélyi fejedelmekkel foglalkozó külön terem erre kiváló lehetőséget teremtett.

Titkos jelentések

Titkos jelentések c. kincskereső múzeumi foglalkozás kidolgozásának fő célja az volt, hogy a fiatalabbak, illetve a témában járatlanok érdeklődését is felkeltsük és olyan ismeretet adjunk át, illetve mélyítsünk el, amely a mai napig minket körülvevő tárgyak, ábrázolások és szimbólumok mélyebb megértéséhez és használatuk tudatosításához járul hozzá.

Mindamellet, hogy célunk volt a reformációs folyamatok kezdetének és a folyamat fő pontjainak és alakjainak megismertetése a résztvevőkkel, szeretnénk volna megszólítani azt a korcsoportot is, amely még nem találkozott tanulmányai során a reformációval, és tudatosítani, hogy milyen változásokat hozott és azoknak mi a jelentősége a mindennapi életünkben, hiszen a jelenorientáltság fontos részét képezi pedagógiai küldetésünknek is.

A legtöbb protestáns felekezetek által is alkalmazott szimbólum több száz éves múltra tekint vissza és akár több jelentéssel is rendelkezik. Ezek közül törekedtünk arra, hogy a legtöbbet használtakat, legfontosabbakat emeljük ki és azokat játékos módon ismertessük meg a diákokkal. Így kiválasztottuk a kelyhet, a galambot, a bárányát, a kígyót, a kakast és az unikornist mint protestáns szimbólumokat.

A téma olyannyira felkeltette a csoportok érdeklődését, hogy a *Titkos jelentések* című foglalkozást a csoportok több mint fele kérte, amely azt is jelenti, hogy az eredetileg kisiskolások számára tervezett foglalkozást az óvodásoktól a középiskolásokig, több korosztály számára elérhetővé kellett tenni, amely során új feladatokkal és módszerekkel színesítettük a foglalkozást.

A kiállítás első terme a katolikus gyökereket, a 15. századi hitélet tárgyait mutatta be. A középkori előzményeket, a hitgyakorlatok terét és a közösségi élményeket idézte fel, amelyek egy 1500 éves egyházi hagyományt elevenítettek fel, jól érzékeltetve, hogy a 15. század nem a romlás, mint inkább a felfokozott vallásos élet, a szerzetes rendek virágzásának az időszaka.

A foglalkozás során ez a terem szolgált a reformáció bevezetéseként és

a katolikus hagyományok, tárgyak és szimbólumok megismerésének és tudatosításának tereként. Stefan Lochner Utolsó Ítélet ábrázolása (fotó) kapcsán a mindennapi ember üdvösség keresését, Szent Márton püspök miséje (MNG, Régi Magy Gyűjt. Itsz:1637) segítségével pedig a szentáldozás jelentőségét és liturgikus tárgyait figyelték meg és értelmezték a gyerekek. A teremben kiállított tárgyak segítettek a katolikus templomok erősen vizuális tereinek megidézését. A kiállítás többi terében is újra és újra felbukkanó hasonló tárgyak lehetővé tették a már megszerzett tudás ismétlését és elmélyítését, valamint az összehasonlító elemzését is. Egy német nyelvű búcsúcédula, illetve a Szent Péter székesegyház kupolájának terve már a reformációt közvetve kiváltó okok felvillantásához hozzájáruló kiállítási tárgyak.

A második teremben Luther Márton és Kálvin János arcképe, a két fő mozgalommal való első találkozás, a felekezetszerveződés korai időszakának megismeréséhez segítenek hozzá. Előttük egy jelképes centrális úrasztalán elhelyezett magyar és német nyelvű bibliák a nyomtatás, a textus, a korrektúra és fordítás jelentőségének hangsúlyozását segítették. A foglalkozás bevezető szakasza ezen tárgyak megtekintésével és a reformáció folyamatában betöltött jelentőségnek tudatosításával zárult, irányított kérdések és megfigyelés módszerével. Ekkor a mohácsi csatavesztés reformációban betöltött szerepét is tisztáztuk azért, hogy a tanulók felismerjék mi gyengítheti egy társadalom védekező képességét, miközben ráeszmélnek a török terjeszkedés megállíthatatlanságára is.

A foglalkozás fő része a második teremben történt, amely nagyságával, gazdag, a különböző protestáns felekezetekhez kötődő tárgyaival és templom belsőivel kiváló alapul szolgált a protestáns felekezetek közötti hasonlóságok és különbségek valamint szimbólumrendszerük feltérképezéséhez. A számtalan vitrinnel tagolt, zezugos teret így egy szabad felfedezésre lehetőséget adó "kincskereső" feladattal térképezték fel a gyerekek. Ennek lényege, hogy 4-5 fős csoportban dolgozva egy-egy tárgyat vagy azon ábrázolt állatot kellett megtalálni a kiállításban és értelmezni a hozzá kapcsolódó bibliai idézetet. Így aközben, hogy felfedezték milyen tárgyak készítettek, illetve vettek át katolikus használatból a protestáns felekezetek, "visszatértek az igéhez" és saját maguknak kellett jelentést alkotniuk, amelyet egy szószólvó kiválasztása után interpretálniuk kellett a többieknek. A feladat célja, hogy segítse a gyerekeket alkotások és mindennapi tárgyak értő ismeretéhez, a különböző kifejezőmódok és mélyebb jelentéstartalmak megértéséhez, miközben csoportos kompetenciájuk is fejlődik.

A legtöbb szimbólum, mint a zászlós bárány, a kígyó, és a galamb is megje-

lent több tárgyon a kiállításban. Ez adta a kiváló lehetőséget a kincskeresésre. A kiállítás tárgyi és ábrázolásbeli gazdasága sok esetben eredményezhette, hogy az apró ábrázolások fel sem tűnnek a látogatóknak, viszont így irányított kereséssel, egy sematikus vagy rajzolt képpel, illetve egy tárgyfotóval elindulva olyan felfedezéseket tehettek, amelyre egy egyszerű látogatás során kevésbé van esélye a látogatóknak. Ezen állatokkal és tárgyakkal való foglalkozás hálás feladatnak bizonyult, hiszen ezek az ábrázolások a gyerekek hétköznapijaiban is rendszeresen megjelennek, akár filmekben, akár használati tárgyakon, nem csak a biológia órákon, vagy az állatkertben. A sorból kilógó unikornis, pedig mint mesékben, filmekben (pl. Harry Potter) megjelenő mitikus állat, külön népszerűségnek örvendett a fiatalok körében. Mint ritkábban alkalmazott református szimbólum kevés tárgyon jelenik meg, mégis izgalmas színpolt volt az amúgy is nagyon sok fajtájú, alapanyagú és használatú tárgy között. A feladat alkalmas arra, hogy a tanulók jobban megértsék és eligazodjanak a jelenben is, a történelem és a múlt különböző kifejezőmódjainak megismerése és értelmezése révén.

Az állatok után a liturgikus tárgyak szimbolikus jelentésnek felfedése történt meg.

A második terem lehetőséget adott a kehely, kenyérosztó tányér - ostyatarató, az úrasztala szerepének és jelentőségének, az evangélikus, református és katolikus szertartások közötti szóhasználati, gyakorlati és jelentésbeli különbségeknek a tisztázására, amelyre a hódmezővásárhelyi református szószékkorona és a felsőnáni evangélikus oltár adott kiváló vizuális segítséget. A diákok csoportmunkában ezen tárgyak elkülönítését tették meg, amelyhez a szóhasználati különbségek megbeszélése társult. A feladat tudatosítja a gyerekekben a kulturális, nyelvi, etnikai sokféleséget és megőrzésének szükségességét.

A harmadik terem, mint az Erdélyi Fejedelemség terét, annak reformációban betöltött jelentőségének tudatosításán túl, arra használtuk ki, hogy múzeumpedagógiai eszköztárunkkal a fizikai tapasztalatszerzéssel egészítsük ki a foglalkozást, amelyhez 17. századi előkelő női és férfi ruharekonstrukciók szolgáltak. A divat és reprezentáció különböző jellemzőit és kérdéseit lehetett megbeszélni, miközben a fiatalok magukra vették a ruhákat, amely segítette megérteni a viselésük különböző nehézségeit és szépségeit. Egy korabeli orvosságos láda rekonstrukciója nem csak a gyógyászat és babonáság, de a kozmetikai szerek megismerésére is lehetőséget adott. A valós fizikai tapasztaltok segítik elmélyíteni a tudást, megítélni a valós és valótlan közti különbségeket, és jobban

megérteni a múlt és a jelen életviszonyai közötti különbségeket. A Nemzeti Múzeum szemléletes történelemtanítást, élményközpontú tudásátadást kíván biztosítani a gyerekeknek, éppen ezért a tárgymásolatok és rekonstrukciók fejlesztésére kiemelt figyelmet fordít, hogy segítse átélhetővé tenni a történeti valóságot.

Az óra zárópontjaként a diákok kitűzött készíthettek maguknak. Azok közül az állatok közül választhattak, amelyekkel a foglalkozás során már foglalkoztunk, így jelképesen elvihettek magukkal egy számukra jelentéssel bíró tárgyat.

A tapasztalatok azt mutatták, hogy többségében egyházi iskolák osztályai vették igénybe a foglalkozásokat.

A foglalkozások során biztosított oldottabb légkör, a meglévő tudástartalmakra alapozott jelentésalkotás, az interaktivitás, a felfedezéssel tanulás, a színes cselekvésformák, a tárgyakon keresztül történő ismeretátadás mind hozzájárultak a foglalkozások sikeréhez, amely során nem csak meglévő tudásukat mélyítették és újakat szereztek a gyerekek a reformációról, de pozitív élményük is kapcsolódik a múzeumhoz.

Titkos jelentések címmel családi kincskereső programot is szerveztünk a kiállításban több alkalommal 7-13 éves gyerekes családok számára. A program alapjául a foglalkozáson is használt képek, tárgyak és azokon megbúvó szimbólumok szolgáltak, amelyekhez egyszerű szövegezésű, főként rajzolás vagy keresős-megfigyelős feladatok társultak. Ehhez egy kutatólap készült, amelyet iskolai csoportok számára is elérhetővé tettünk. A kutatólap célja az volt, hogy a résztvevők olyan alap információhoz jussanak a Bibliával, felekezetekkel és jelképekkel kapcsolatban, amelyek illeszkedhetnek előzetes ismereteikhez, azt kiegészíthetik, erősíthetik és elmélyíthetik, illetve ezáltal a megfigyelt tárgyak nagyobb valószínűséggel maradnak meg emlékezetükben, miközben a reformáció jelentőségét, a protestáns felekezeteket, tárgyi kultúrájukat és főbb alakjait is megismerték.

Énekek élete

Az *Énekek élete* c. múzeumi óra az eredeti tervek szerint 12-13 éves kortól egészen a fiatal felnőtt korosztályig szólította meg a múzeumba látogató csoportokat, családokat. Azonban érdeklődtek az óra után kisiskolásokat tanító pedagógusok is, emiatt a fiatalabb korosztály számára is kialakítottuk egy foglalkozást. Az óra legfontosabb céljai között említhető az érzékenyítés. Még az óra tervezésekor arra számítottunk, hogy a téma sajátossága miatt leginkább protestáns felekezeti csoportok, esetleg egyházi iskolák diákjai fognak hozzánk érkezni. Azonban azt tapasztaltuk, hogy a valóság nem teljesen fedte az elképzeléseinket, a számos felekezethez tartozó csoport mellett több olyan csoport is érkezett hozzánk, amely tagjai nem egyházi szervezésben jöttek hozzánk.

Emellett természetesen nem tudhatjuk, hogy a csoport tagjai milyen vallásúak, gyakorolnak-e valamilyen vallást. Fontos célunk a társadalom különböző

identitású csoportjai közötti határátjárás – arra törekszünk, hogy a foglalkozásainkon résztvevő gyermekek és felnőttek, akár vallásos háttérrel rendelkeznek, akár ismeretlen számukra ez a közeg, érzékenyebbé váljanak a protestantizmus sajátosságainak, a reformáció következményeinek felfedezésére és megtapasztalására mai világunkban is. Célunk volt, hogy a foglalkozásokon megélt tolerancia a hétköznapokban is használható képességgé válva segítse a gyerekeket nem csak vallásos témákban. Az érzékenyítés mellett a legfontosabb célunk a különböző felekezetek megismertetése és a reformáció 500 évének folyamatként való bemutatása volt. Ezt különösen jól segítette a kiállítás, mely gazdag tárgyanyagával többek között éppen ezt a folyamatos fejlődést igyekezett bemutatni.

Az óra a kiállítás első termében kezdődött. Itt a kiállított képek segítségével (Utolsó ítélet ábrázolás, Szent Márton miséje, Napba öltözött asszony kép) a gyerekekkel közösen összegyűjtöttük, hogy mik voltak a késő középkori katolikus vallásgyakorlás legfontosabb jellemzői. Ezekből kiindulva megbeszéltük, hogy melyeket találhatták problémásnak a protestáns tanokat hirdetők. A diákok ekkor ismerkedhettek meg a témában legfontosabb nevekkel: Luther Mártonnal és Kálvin Jánossal.

A 2. teremben kiállított Bibliák segítségével a gyerekek megismerkedtek a nyomtatás fontosságával, annak a protestáns tanok terjesztésére gyakorolt hatásával. Ezt követően a kiállítás 2. termében minden gyerek kapott egy saját maga által választott feladatlapot. Három típusú feladatlap közül választhattak, mindegyik segítségével meg kellett találniuk egy fontos protestáns szimbólumot pl: galamb, kígyó, pelikán, unikornis, szarvas. A kisebbeknek csak be kellett rajzolniuk ezt a kiállításban megtalálható módon, míg a nagyobbaknak ehhez tartozó írott forrásrészletet, jellemzően zsoltárokat, énekeket is kellett értelmezniük. A következő feladatban a kiállításban is megtalálható evangélikus és protestáns liturgikus terek jellemzőit kellett összegyűjteniük. Miután önállóan megoldották a feladatlapot, a feladatokat közösen is megbeszéltük.

A gyerekek megismerkedhettek a korszakban használt legfontosabb vallásos

tartalmú szimbólumokkal, különös figyelmet fordítottunk a katolikusok által is használt szimbólumok és tárgyak protestáns átvételére, ilyen formában történő továbbélésére, illetve a különböző liturgikus énekekre.

Ezt követően a korszak liturgikus tereivel ismerkedtek meg, mise, illetve Istentisztelet közötti különbséggel egy drámapedagógiában is jól ismert játék segítségével, amely a diákok előzetes és az órán megszerzett tudására is épített. Ezt egy újabb játék követte. A drámapedagógiai játékokat minden esetben másként tartottuk meg annak érdekében, hogy a lehető legjobban illeszkedjen a feladat a csoporthoz. Volt olyan alkalom, amikor kisiskolásokkal az Erdéllyel foglalkozó harmadik teremben a protestáns mindennapok jeleneteit mutatták be a gyerekek, volt, hogy ezt több ének eléneklésével gazdagították. A nagyobbaknak többnyire valamilyen ünnepet, például a karácsonyt kellett evangélikus agy református szempontok szerint megszervezniük. Így a gyerekek a múzeumpedagógus segítségével közösen megismerhették többek között azt is, hogy hogyan éltek együtt a különböző felekezetek a 16–17. századi Kárpát-medencében. Ugyanakkor folyamatosan utaltunk a későbbi vallásgyakorlatra is, hogy valóban tudatosuljon a gyerekekben, hogy a reformáció 500 éve folyamatosan hatást gyakorol mindennapjainkra.

A foglalkozás közben a gyerekek változatos formában szerezhették meg a tudást. Az önálló feladatokkal, a választás szabadságával a protestáns szabadságot szerettük volna átélhetővé tenni számukra, míg a gyakori csoportmunkának köszönhetően megismerkedhettek azzal a közösségélménnyel, melyről gyakran mesélnek a korszakból származó források is.

EGYÉB PROGRAMOK A KIÁLLÍTÁSBAN

Fontos megemlíteni, hogy a múzeumpedagógia foglalkozások mellett a múzeum-andragógusokkal együtt kidolgoztunk egy élő interpretációs programot is a kiállításához. A formabontó Élő Múzeum program során valós történeti szereplők elevenedtek meg a kiállításban a vezetés során, személyes történetükön keresztül, testközelbe hozva a kora-újkori ember lelki vívódásait és így az egész korszak legfontosabb történéseit és kérdéseit átélhetővé téve. Élő múzeum programcsaládunk nagy sikert aratott, az előre meghírdetett teltház programok mellett, több alkalommal kérték szervezett csoportok. Ezek a programok is kiválóan alkalmas arra, hogy kisebb-nagyobb gyerekek számára testközelből érzékeltesse a történeti múlt eltérő mivoltát, a korszak fő problémáit, az öltözködésbeli és szóhasználati különbségeket.

ÖSSZEZÉS

Mindent egybevetve az Ige-Idők: a reformáció 500 éve című kiállításához kínált múzeumpedagógiai programok sikeresnek bizonyultak. A foglalkozásokon

részt vevő diákok különböző oktatási módszerek segítségével mélyíthették el a tudásukat, kiteljesítve a kiállítás pedagógiai céljait is. Programjaink pozitív hatását azóta több ízben tapasztalhattuk, mikor múzeumpedagógusként újra találkoztunk azon csoportokkal, akik részt vettek egy-egy programon. A gyerekek megdöbbentően sok információt, tárgyat és összefüggést jegyeztek meg, amelyet aztán könnyen interpretálni is tudtak a pedagógusoknak. Munkánk gyümölcse ilyenkor érik igazán pirosra és mosolygósra és jelent motiváló erőt a további fejlesztési tervek véghezviteléhez és a problémák megoldásához.

FOGLALKOZÁSOK KIDOLGOZÁSÁHOZ FELHASZNÁLT IRODALOM

Sz. n. (2016): *Bestiarium Zircense*. Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest.

Cesare Ripa (1997): *Iconologia*. Balassi Kiadó, Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest.

Falusi Iván (1995, szerk.): *Didaktika: elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Őze Sándor (1991): *"Bűneiért bünteti Isten a magyar népet": egy bibliai párhuzam vizsgálata a XVI. századi nyomtatott egyházi irodalom alapján*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.

Pál József (1997): *Szimbólumtár: jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó, Budapest.

Shepherd, Rowena és Shepherd, Rupert (2004): *1000 jelkép. A művészetek és a mitológia világából*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.

Takács Béla (1986): *Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben*. Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya, Budapest.